

A MAGYAR GAZDASÁG VERSENYKÉPESSÉGE

I. Helyzetkép

A rendszerváltást követő időszak nagy részében Magyarország élenjárta Kelet-Közép-Európában a piacnyitásban, a verseny elősegítésében, a privatizációban és a működőtőke-beáramlásban, az ezekhez kapcsolódó szerkezeti reformokban. A technológiai import viszonylag képzett és olcsó munkaerőt talált; az eredmény dinamikus GDP-növekedés, felzárkózás és gyors exportbővülés lett.

Magyarország versenyképes országnak bizonyult. Az elmúlt 10–15 év összesített versenyképességi mutatói Magyarországra nézve kedvezőek voltak.

A versenyképességre általánosan elfogadott definíció és mérőeszköz nincs. Leginkább a világexportban betöltött részarány növekedésével, az export szerkezetével, ár- és költségalkulásával, az egész folyamat makro- és mikroegyensúlyi hátterével azonosítják. Ezért gyakran összetett (mérhető és szubjektív elemeket egyaránt tartalmazó) mutatóval fejezik ki. Sokszor – **nem pontosan** – a gazdasági növekedést vagy a fejlett országokhoz történő felzárkózást kezelik fő versenyképességi mutatóként.

Egy legújabb IMF-tanulmány szerint 1994–2004 között az egész közép-kelet-európai régió jelentősen **növelte súlyát a világkereskedelemben**, méghozzá úgy, hogy – Bulgária, Lettország és Litvánia kivételével – az exportja legalább olyan gyorsan bővült, mint az importja. **Az áruk és szolgáltatások exportja** 2005-ben Magyarországon 3,4-szerese volt az 1995-ösnek, az észtek 3-szoros, a többi közép-kelet-európai ország 2–2,5-szeres növekedést tudott elérni. A **magas vagy közepesen magas technológiai színvonalú termékek aránya** a kivételben Magyarországon a legmagasabb, 75%-os. Az exporttermékek **egységértéke** (unit value) 2004-ben Csehországban, Észtországban és Magyarországon már lényegében elérte a világszínvonalat.

A GDP 2005-ben Lengyelországban és Szlovákiában több mint 40%-kal, Szlovéniában 35%-kal, Észtországban és Magyarországon közel 30%-kal, Csehországban 20%-kal **haladta meg az 1989-est** (míg Bulgáriában, Romániában és a többi balti országban éppen csak elérte a rendszerváltás előtti). Az Európai Bizottság legújabb értékelése szerint 1995–2005. között Magyarország **gazdasági fejlődése vásárlóerő-paritáson** (PPS) évi 4,1%-ot tett ki, gyorsabb volt – Írország és Luxemburg kivételével – minden nálunk fejlettebb tagországnál és lassúbb volt minden nálunk fejletlenebbnél (ahogy ez általában szokásos).

Érdekes egyébként, hogy **a magyar felzárkózás az EU átlagához** 1995–2000. között csak évi 1 százalékpontos volt, míg **2000–2005-ben** ez évi 2,4 százalékponttal **gyorsult**. A magyar fejlődési ütem ugyanis lényegében azonos a két időszakban (évi 4,0 és 4,2%), viszont az EU-25 átlaga lényegesen visszaesett (3,0-ról 1,8%-ra).

Más a helyzet azonban a közelmúltat illetően, 2004–2006-ban súlyosan figyelmeztető jeleket látunk:

- **szinte minden közép-kelet-európai ország kivétel gyorsabban nőtt, mint Magyarorszáé;**
- **a szubjektív versenyképességi rangsorokban (WEF, IMD) 6–10 hellyel hátrébb, a 40. hely környékére kerültünk;**
- **több országban lényeges strukturális reformokat hajtottak végre; nálunk ezek csak most indulnak;**
- **a felzárkózásban, a gazdasági növekedés ütemében a nálunk fejlettebb közép-európai országok (Csehország és Szlovénia) is megelőznek minket, a fejlettségi szintben pedig a fejletlenebbek közül Észtország utolérte, Szlovákia pedig rövidesen utoléri Magyarországot;**
- **súlyos makroegyensúlyi hiányok keletkeztek leginkább az államháztartásban, s ennek elengedhetetlenül szükséges (megkezdődött) korrekciója rövid távon tovább nehezíti a versenyképesség javulását.**

II. Kihívás

Magyarországon csak akkor lehet társadalmi és egyéni (családi) méretekben kedvező életszínvonalra és szociális körülményekre számítani, ha a magyar gazdaság perspektivikusan versenyképes marad, s erre támaszkodva a felzárkózás az EU-átlaghoz dinamikusan folytatódik. Ez (PPS-ben, vásárlóerő-paritáson mérve) legalább évi 4%-os GDP-növekedést igényel.

A korábbi versenyképességi és felzárkózási modell nem folytatható: a munkaerő már nem annyira olcsó, a képzett munkaerő fogyóban van, a foglalkoztatás évek óta alig növekszik. A privatizáció lezárulóban van; a működőtőke-beáramlás ugyan folytatódik, de már nem növekszik látványosan. Más kelet-európai országok, amelyek később kezdték ezt a folyamatot, most gyorsabban haladnak e téren.

Az eddigi elemzések és a nemzetközi tapasztalatok alapján **a magyar gazdaság új versenyképességi modellje az elkövetkező években főleg a következőkre épülhet:**

- a) Karcsúbb, hatékonyabb, hatásosabb és igazságosabb állam.
- b) A tudásgazdasági és az innovációs erőforrások jobb hasznosítása.
- c) Legálisabb és magasabb foglalkoztatás.
- d) A gazdaság fehéredését és a befektetések növekedését előremozdító adórendszer.
- e) A vállalkozások működését jobban elősegítő üzleti környezet.

Egy ezekre a fő elemekre épülő **új versenyképességi modell a gyorsan bővülő EU-forrásokkal együtt jó eséllyel lényegesen gyorsítani tudja a gazdasági fejlődést még a költségvetési kiigazítás körülményei között is.**

Az alábbi tanulmány ehhez
- a tudásgazdaság,
- az adórendszer és
- az üzleti környezet
területén vizsgálja a gazdaságpolitikai alternatívákat.

1. Innováció, kutatás-fejlesztés, tudásgazdaság

1.1. Helyzetkép

Az innováció és a kutatás-fejlesztés Magyarországon alig játszik húzó szerepet a gazdaság fejlődésében.

a) Igaz ugyan, hogy a csúcstechnológiai export részaránya magas (30% közel), s a fejlett országokban is versenyképes termékek és szolgáltatások részaránya – a cégvezetők értékelése szerint – eléri az 50%-ot, de ez elsősorban a gépiparra, s az ott tevékenykedő külföldi nagyvállalatokra koncentrálódik. A külföldi működő tőke sok esetben szinte enklávóban termel és szolgáltat, az ott használt – főleg külföldön keletkezett – innovációk „bezáródnak”. **A hazai hozzáadott tudás és érték alacsony, a globálisan versengő értékláncoknak csak szűk szegmensei vannak jelen.**

b) Nyugat- és Közép-Magyarország autóiparától eltekintve nem jöttek létre **regionálisan koncentrált**, helyi sajátosságokra és szolgáltatásokra épülő, a fejlett országokban jellemző klaszterek.

c) A gazdaság egészében mindössze 17% az innovatív vállalkozások aránya, míg az unió átlaga 44%. Egy 10 évre visszatekintő felmérés szerint az új termékeket, technológiákat bevezető vállalatok aránya csökkenő tendenciát mutat.

d) Az ország, s ezen belül különösen a vállalati szféra igen keveset (a GDP 0,9, illetve 0,4%-át) költ kutatás-fejlesztésre, az állami finanszírozású K+F eredményei pedig kevésbé jelennek meg a vállalatoknál. A vállalati K+F döntően (közel 80%-ban) a külföldi tulajdonú vállalatoknál történik, a hazai kkv-szektorban különösen gyenge ez a tevékenység. (Nemzetközi tapasztalat, hogy a K+F aránya fejlettséggel emelkedik.)

Innovatív ágazatok tehát működnek, de szinte minden lényeges erőforrásukat külföldről szerzik be. Ezek a cégek oda települtek, ahol képzett munkaerőt találtak, ezért a regionális különbségek jelentősek. Mindez bonyolulttá teszi a **hazai fejlesztési pólusok** kiválasztását (és a múlt tapasztalatai is elég keservesek).

Magyarországon mintegy 170 kutatóintézetet, 1700 felsőoktatási kutatóhelyet, 600–700 vállalati kutatóhelyet tartanak nyilván, az itt alkalmazottak az aktív keresők 1,2%-át teszik ki. **Az állami kutatóintézetek döntően az MTA és a nagyobb egyetemek keretein belül működnek, tudást termelnek, de ez a gazdaság eredményeiben közvetlenül alig csapódik le. A tudomány-gazdaság kapcsolatok ritkák és gyengék.** Nehéz megítélni, hogy a felsőoktatási kutatóhelyeknek van-e köztük az innovációhoz. A nevesebb egyetemek vállalati megrendelésre végeznek egyes területeken fontos kísérleteket, vizsgálatokat, de ez nem alkot rendszert. Ugyan a több száz magánkutatóhelynek közvetlenül is szerepe van a vállalati innovációkban, gond viszont, hogy **csak ritkán vannak jelen kritikus tömegben olyan kutatócsapatok, amelyeket nemzetközi színvonalú ipari háttér helyben is támogat** (de ilyen például a fényforrásgyártás, a gyógyszeripar, egyes agrárkutatások, a távközlési célú szoftverfejlesztés stb.). A továbbterjedő és szinergikus hatások gyengék.

A kutatóhelyek és a vállalatok közötti érdemi innovációs kapcsolatok ösztönzésére vagy **hídképző**, vagy **spirálisan egymásra épülő vállalat-kutatás-állam intézményrendszer lenne hivatott**. Ezek a közvetítő szervezetek (strukturák) főként regionális szinten működhetnének jól, de Magyarországon ezek **gyakorlatilag hiányoznak**.

A tudáson alapuló gazdaság legfontosabb **szereplője a művelt, élethosszig tanuló és változtatásokra, megújulásra kész ember**. Rosszul állunk a felsőfokú végzettség arányát és minőségét illetően. Az elmúlt években ugyan négyeszeresére nőtt az oktatottak létszáma, de ez minőségromlással és súlyos szerkezeti torzulással járt (sok a bölcsész, jogász, közgazdász; kevés a mérnök, a természettudományos végzettségű és a kettős képzettségű). **A felsőoktatás egy jelentős része munkanélkülieket termel.** A világ egyetemének versenyében nincs az első 300-ban magyar. **A felsőoktatásban a tömegképzés–elitképzés–kutatás értelmes arányai és erre épülő egysége nem alakult ki, nincs komoly minőség-biztosítás.** Nem alakultak még ki az élethosszig tartó tanulás szokásai és feltételei, s a vállalati továbbképzés is inkább csak a multikra jellemző.

A munkaerőpiacon **kicsi a kínálat szakképzett munkaerőből**. Nemzetközi összehasonlításban **igen alacsony az idegen nyelvet, különösen a több nyelvet beszélők száma**.

1.2. Kihívás

A versenyző nemzetállamok újkeletű sikereiket annak köszönhetik, hogy miként teljesítenek a tudás (tudomány, innováció, humán erőforrások, kreativitás) **és az információ** (információs és kommunikációs technológiák – mint infrastruktúra, tudásközvetítés és tudásteremtés) **dimenzióiban**. A fejlett gazdaságok mára kifinomult „**tudásgyárakkal**” (nemzeti innovációs rendszerekkel) rendelkeznek. Az ezekből folyamatosan kiáramló innovációk adott feltételek mellett értékesíthetők és olyan új termékekben, szolgáltatásokban, technológiákban öltenek testet, amelyek piaci megítélésében a költségtényező csak másodlagos szereppel bír. Az így megszerzett versenyelőny a fejlett gazdaságok exportjának kulcs tényezője, s ez nagyságrendi profittöbbleteket és/vagy megtakarításokat eredményez. **A fejlett világban a verseny egyre kevésbé költség- és egyre inkább innovációalapú.** Ez új szolgáltató tevékenységek kibontakozását segíti elő.

Magyarország is egyre kevésbé építhet az alacsonyabb bérekkel vagy az elmaradottsággal összefüggő költségelőnyökre, itt egyes termelési tényezők (irodabérlés, szállodai, energia- vagy távközlési szolgáltatás stb.) ára már a fejlett országok szintjét közelíti, s a munkaerőköltségek is erőteljesen emelkednek. **Mind a versenyképesség megőrzése, mind pedig új előnyök megszerzése mindinkább a hazai tudásgazdaság piaci teljesítményén múlik.**

És ebben gyengék vagyunk. Van tudásgazdaságunk, de döntően nem piaci, s van piacgazdaságunk, de döntően nem tudásalapú.

1.3. Lehetséges válaszok

Keresleti oldalon a vállalati kutatás-fejlesztési ráfordítások növekedését segítheti például az Innovációs Alap remélhetően érdemileg tovább fejlődő finanszírozási mechanizmusa: az a vállalkozás, amelyik K+F-et folytat, illetve vásárol, kevesebb járulékot fizet. A szabályozást érdemes kiterjeszteni a magán K+F szolgáltatókra is. A kormányzati szektorban rendszeres technológiabeszerzési (PTP – public technology procurement) programok készülnek. Ennek keretében a kormányzatok technológiai-innovációs terveket készítenek, vagyis megfogalmazzák, hogy a közbeszerzésekben mekkora technológiai (innovációs, illetve K+F) tartalom legyen.

A kínálati oldali teendők esetében kiemelt jelentőségű az a felismerés, hogy az innovációra költött pályázati pénzek akkor hasznosulnak a legjobban, ha **vállalatokból kiinduló hálózatok** (pl. ipar–egyetem–kutatóhely kapcsolatok, ipari klaszterek) kiépítését segítik elő. Ehhez persze a vállalati szektorban is változások szükségesek.

Az eddigi tapasztalatok szerint önmagukban a K+F-et támogató állami politikák nem igazán befolyásolják a nemzetközi K+F befektetési döntéseket, ugyanakkor a kevésbé fejlett régiókban – így Magyarországon is – a meglévő technológiák transzferére is nagy hangsúlyt kell fektetni. Az állami szervezetek gyorsasága, rugalmassága és együttműködési készsége sokkal fontosabb.

A hazai kutatási-fejlesztési szektor **versenyképtelenül** kicsi egységeinél érdemes végiggondolni a **nagyobb kutatói közösségekbe való tömörülést**: az azonos témán dolgozó kutatók kevés számú (akár virtuális) hálózat tagjai lehetnek. Nem kerülhető meg a szelekció; nem lehetünk minden területen versenyképesek, de néhány területen a legjobbak között lehetünk.

Az elindult Kooperációs Kutatóközpontok, illetve Regionális Egyetemi Tudásközpontok program „az elit” K+F tevékenységét ösztönzi, elvileg versenyt teremt. Azonban a szétaprózódás valamennyi felsőoktatási egységre jellemző, mégis a vállalkozások kisebb kutatási-fejlesztési igényeinek kielégítésére csak kevés – és főleg vállalati – kutatóhely esetében találunk követendő példákat.

Az innovációt ösztönző **keretfeltételek** felépítése érdekében elsősorban a következőket érdemes alaposan végiggondolni:

- hogyan jön létre magasan képzett kutatók–mérnökök kritikus tömegben való jelenléte a gazdaságban (ehhez ipari háttér is szükséges, ezért a befektetésösztönzés közvetlen ugyan, de erőteljesen hat erre a folyamatra);
- mitől lesz külső–belső, illetve kutatóhely–vállalat közötti intenzív mobilitás (mindkét irányú nemzetközi mobilitás, a tudomány- és technológiapolitika kialakításában és érdemi megvalósításában részt vevő vállalkozások);
- mitől javul az innovációs statisztikai adatgyűjtés (az EU-val harmonizált mérésen túlmenően az egyes programok hatásának tényleges mérhetőségét is biztosítva – pl. kutatási célokra összevetni a K+F az APEH és a cégbírósági vállalati adatokat);
- hogyan képzeljük el a versenyzetés reformját e témakörben (transzparens döntéshozatal, független bírálatok, értékelés; a teljes közszektorban szűnjön meg a „kézből etetés”, vagyis amikor célirányosan egy-egy kutatóhelyre írnak ki egyébként sokszor nevétséges összegű és csak a bürokráciát duzzasztó pályázatot);
- érdemes elvégezni a nagy K+F programok hatásvizsgálatát (az innovációs-versenyképességi statisztikák már említett rendszeres gyűjtése ebben segítené);
- milyen új elemeket vigyünk be az intézményi szintű értékelésbe (a kormányzat fennhatósága alá tartozó kutatóhelyek küldetésének aktualizálása, stratégiai és rövid távú célok utólag nyilvánosan ellenőrizhető mérőpontokkal, az intézmények esetében csökkenthető a publikációk mint teljesítménymérő indikátorok súlya, inkább az innovációs céloknak, a vállalat–kutatóhely kooperációban zajló K+F-nek való megfelelést kell ellenőrizni – bár ez nem egyszerű);
- mi a teendő a szellemi tulajdon (szabadalmak, márkák stb.) védelme terén, mitől javul érdemben a (szellemi) tulajdon bitorlásával kapcsolatos bűnüldözési, igazságszolgáltatási, végrehajtási folyamatok hatékonysága;
- mitől fognak az egyetemi (akadémiai) kutatóhelyek vezetői tényleges szerződés-kötési, pénzügyi, személyzeti stb. jogokkal rendelkezni, az adott intézmény üzleti működtetéséért személyesen felelni, milyen szerepe lehet itt egy (nem akadémiai) menedzsernek;
- hogyan erősíthető a decentralizáció, a főváros–vidék együttműködésében zajló kutatások, az ahhoz tartozó források súlya, méghozzá oly módon, hogy a programmenedzsment az indokolt esetekben a régiók felelőssége legyen;
- hogyan valósul meg hatékony innovációs „policy koordináció” az érintett intézményi szereplők között;
- mivel mérsékelhető radikálisan a pályázati (sőt általában a K+F és felsőoktatási) bürokrácia.

Az innovációval kapcsolatos feladatok irányítására (sőt, már a feladatok kitűzésére) jelenleg az NKTH, a Nemzeti Fejlesztési Hivatal, a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium és az Oktatási Minisztérium egyaránt igényt tart. **Valós állami koordinációra pedig nagy szükség van.**

Az innovációs kapacitás és a GDP-arányos K+F növelését össze kellene kapcsolni a tudásipar hatékonyságát javító **intézményi reformokkal**. Az akadémiai szférában is (a sikeres alapkutatások elismerése mellett) nagyobb teret kell, hogy kapjon a kutatások üzleti orientációja a publikációorientáció helyett. A kormányzati K+F (MTA) jelentős részének **hosszú távon a felsőoktatás részévé kellene válnia.**

A **felsőoktatásban** részben demográfiai okokból, másrészt a beindított reformok nyomán, illetve az ingyenesség megszűnésével csökkenni fog a hallgatók száma. **A piaci kereslet irányába változik a szerkezet, mindez alkalmat kínál a minőségi előrelépésre. Néhány egyetem** a kutatás-fejlesztést helyezhetné előtérbe, elitképző egyetemeknek is ki kellene alakulniuk, megnövelt PhD-keretszámokkal. **A többi egyetemen** viszont – a bolognai folyamat által biztosított – alacsonyabb szintű tömegképzésre kellene berendezkedni. A komolytalannak bizonyuló felsőoktatási intézményeket viszont be kell csukni (vagy az állami finanszírozást kell megszüntetni). Több területen is versenyképes lehet a magyar felsőoktatás **külföldi diákoknak** az eddiginél nagyobb számban történő képzésére. Erre már csak azért is érdemes felkészülni, mert egyre erősebben érezhető az angolszász, osztrák és skandináv egyetemeknek a magyar diákokat elszívó hatása. Ezzel párhuzamosan modernizálni, a valóságos igényekhez kell közelíteni a felsőoktatást, ami csakis az **üzleti szektor** eddiginél lényegesen erőteljesebb **bevonásával** lehetséges. Ezáltal jobban megismerhetőek a gazdálkodói szféra tudásigényei, s a vállalatok aktívan részt vesznek a képzésben, továbbképzésben, nyelvtanításban és annak finanszírozásában.

2. Az adórendszerrel

2.1. Helyzetkép

Az adórendszer (vagy pontosabban a közteher-viselési rendszer) jelenlegi állapotát az alábbiak jellemzik:

- A **gazdaság szereplői jelenleg nem tudnak középtávon előrelátni a várható adózási feltételek tekintetében**; ez fékezi a befektetéseket. Az adóteher 2006–2007. évi növekedésének egy része átmeneti lépésre utaló elnevezéssel ment végbe, mindenekelőtt a szolidaritási adó és a külön adó esetében, ami a későbbi eltörlés iránti várakozásokat táplál. Az iparűzési adó megszüntetése – a korábbi félelmekkel szemben – valószínűleg nem jogi kényszer.
- Az **adócentralizáció** Magyarországon 38% körüli, kicsit alacsonyabb az EU-25 átlagánál (39–40%), de jóval magasabb a balti országok és Írország 30% körüli rátájánál, sőt még a visegrádi országok 30–36% közötti adóztatási szintjénél is. **Egyensúlyi okokból azonban az adóbevételek GDP-hez viszonyított szintjének érdemi csökkentése csak akkor jöhet szóba, amikor a kiadási oldalon végrehajtott reformok megtakarítási hatásai már tartósan érvényesülnek.** (Erre érdemes prognózist készíteni.)
- Az adórendszer struktúráját tekintve az egyik fő probléma az **élőmunka-terhelés túlzottan magas szintje**: a bérteher (adóék) messze nálunk a legmagasabb az EU-ban, a teljes munkaerőköltség 55%-át teszi ki. **A lakossági jövedelemadók szerepe** – a sok minimálbéres és az adójóváírás miatt – az adózók fele számára minimális, az SZJA-t fizetők 7–8%-a viszont a személyi jövedelemadó-bevétel 50%-át adja. **A fogyasztáson keresztüli adóterhelés** az áfa 20%-os általános szintjével közelített az EU-átlaghoz. **A tőke- és vagyoadók szerepe** alacsony, nálunk nem éri el a GDP 1%-át, máshol annak 1–2%-a közötti.
- A **nyereség adóterhe** egész Európában mérséklődött az elmúlt években, nálunk is, de 2006-ban emelkedett. A kialakult 20%-os elvonás önmagában még mindig tőkevonzó lenne, de sajnos az **iparűzési adóval együtt** már általában **elviszi a profit közel 30%-át**. Ez már túlzott a környező országok adómértékeihez képest, ami hosszabb távú fennmaradás esetén a tőkebeáramlás ellen hathat.
- A közteher-viselési rendszeren belül megkezdődött ugyan a központi adók szerepének csökkenése, de a **helyi adórendszer az önkormányzati (régións és kistérségi) reformokhoz igazodva teljes megújításra szorul.**
- A különböző adónemeknél a **kedvezmények és kivételek** még mindig túlzottak, egyes esetekben indokolatlanok, a közteher-viselési csatornák száma az indokoltnál jóval magasabb.
- Az **adóelkerülés, a szürke és fekete gazdaság széleskörűen elterjedt**, ez is magyarázza az egyes **adókulcsok magas szintjét**.
- Az **adóadminisztráció igen költséges az adózók számára**, az adóbefolyást az **ellenőrzési rendszer gyakorlati működése nem serkenti megfelelően.**

2.2. Kihívás

A nemzetközi gazdasági verseny részben adóverseny is. Miközben **az elkövetkező években az adócentralizáció nálunk érdemben nem csökkenthető, jó lenne adózási oldalról is elősegíteni**:

- a szürke és fekete gazdaság kifehéredését,
- ezzel is összefüggésben a legális foglalkoztatás növekedését,
- a helyi adók szerepének növelését a központi adókkal szemben,
- az üzleti befektetések élénkülését.

2.3. Gondolkodási irányok:

- Indokolt-e és ha igen, milyen irányban az **adóterhek belső átrendezése?**
- Általában mely területeken célszerű és hogyan merülhet fel az **adóalap szélesítése** és ezzel együtt az **adókulcsok (határadókulcsok) csökkentése?**
- A **legális foglalkoztatás bővülését** mennyiben segíti az **szja-jóváírás** magas szintje, illetve akadályozza az **egészségügyi hozzájárulás** fennmaradt intézménye? A választól is függően mi a célszerű politika ezen elemekkel kapcsolatban? Az adórendszer oldaláról mi segítheti a legális foglalkoztatás bővülését?
- Az **egyszerűsített közteher-viselési formák** (eva, ekho vagy további módszerek) mennyiben segíthetik a **foglalkoztatás bővülését, a gazdaság fehéredését** egyes területeken?
- Az **ellenőrzési rendszer működése** hogyan érhet el nagyobb visszatartó hatást különösen a krónikus adóelkerülő területeken? Érdemes-e a **pénzmozgásokat még jobban becsatornázni a bankrendszerbe**, ezzel növelve az átláthatóságot?
- A **differenciált minimálbér** és a tb-szempontról **elvárt dupla minimálbér** utáni járulékfizetés mennyiben segíti a **fehéredést**, illetve milyen további lépésekkel csökkenthető a minimálbéren bejelentett, de igazából nagyobb jövedelemmel végbemenő szürke foglalkoztatás?
- **A beruházások ösztönzése**, a tőkebeáramlás serkentése szempontjából az iparűzési adó csökkentése–megszüntetése–átalakulása, a szolidaritási nyereségadó mérséklése vagy az általános bérterhek enyhítése a sürgetőbb és fontosabb?
- Az **önkormányzati rendszer és finanszírozás** reformjaihoz milyen **helyi adórendszer** kialakítása lenne kívánatos, ezen belül indokolt-e az szja lineáris részének helyi adóvá tétele?
- Az **értékalapú és teljes körű ingatlanadó** bevezetése mellett érdemes-e felülvizsgálni (növelni) – átcsoportosítási céllal – más adóterheket is, mindenekelőtt a **fogyasztási és környezetvédelmi** típusú adók terén?
- Mi legyen a **bankokat terhelő speciális elvonások** sorsa?
- Milyen további adókedvezmények megszüntetése, célzottabbá tétele indokolt és mely juttatásokat lehetne méltányosan személyi jövedelemadó alá vonni (valamilyen bruttóítás után)?
- Milyen módon lehet egyszerűbbé és olcsóbbá tenni az adóadminisztrációt? A beszedett adókkal kapcsolatban (csereben!?) milyen szolgáltatást tudnak nyújtani az állami hivatalok? Elképzelhető-e adminisztratív korlátok (pl. egy adóbevallás nem lehet hosszabb 4 lapnál, egy tájékoztató mondjuk 5 oldalnál, az APEH honlapján érettségizett ember maximum 20 perc alatt meg kell oldja az adóbevallást, a honlapon legyenek adómodellek pl. egy induló vállalkozás számára stb.)

3. A vállalkozások üzleti környezete

3.1. Helyzetkép

A vállalkozások versenyképességére ható üzleti környezet (mérhető vagy szubjektív) elemeiről világos és viszonylag átfogó képet ad a **Világbank Doing Business** adatbázisa. Az **üzleti környezet közigazgatástól függő része nálunk alacsony hatékonyságú, egyaránt rontja a vállalkozási hajlandóságot és a már működő cégek versenyképességét. A jogbiztonság lyukas, a verseny általában élénk, de gyakran tisztességtelen.**

Magyarországon az EU átlagához képest **magas a vállalkozások lakosságra vetített száma. Ez azonban nem jelent erős vállalati szektort, ellenkezőleg! Valójában 300–400 ezer mikro-, kis-, közép- és nagyvállalattal lehet számolni tartós piaci szereplőként.** Legalább félmillió vegetáló **kényszervállalkozás** működik, ebből mintegy 200 ezer a családi önfoglalkoztató vállalkozás. E kényszervállalkozások **nagy többsége a jövőben sem lesz versenyképes**, viszonylag csökkenő jövedelmet termel és alig adózthatató.

A **vállalkozások indításával** kapcsolatos **eljárások, ügyintézés számok 6, elfogadható, viszont magas azok idő- és költségigénye.** (A Máltát és Ciprust nem tartalmazó EU-tagországok összehasonlításából kiderül, hogy 9. helyen állunk az eljárások száma, de 19. helyen azok napokban számolt összesített időigénye szerint, ami 51 nap, szemben pl. a lengyel 30 és a cseh 40 körülivel.) A költségek abszolút értéke ugyan nem magas, de az egy főre jutó GNI arányában kiugróan nagy: a 23 EU-országot tekintve csak Görögország került mögénk. Ami a szükséges **tőkeminimumot** illeti, Magyarország szintén nagyon rossz pozíciót foglal el: GNI-arányosan hátulról a harmadikok vagyunk (Lengyelország, illetve Görögország előtt), az alapítás költségei megközelítik az egy főre jutó GNI értékét.

A **vállalkozások piacról való kilépését Magyarországon mintegy 2 év alatt lehet elintézni, kétszer annyi idő alatt, mint a legfejlettebb EU-országokban.** Ennek a vállalkozás tulajdonában lévő ingatlanok értékéhez viszonyított **költségei 20–25%-ot tesznek ki, ami a legmagasabb szint a 23 EU-ország közül.** A fizetésektelen vállalatok bezárásakor **a hitelezők a tartozásoknak csak mintegy 30%-át tudják visszaszerezni** (ennél csak Szlovéniában és Csehországban rosszabb a helyzet), ami mélyen alatta van a fejlett tagországokban elérhető 50–90%-nak. Ebben szerepet játszik a jogszolgáltatási szakasz hosszúsága.

A vállalkozások működését Magyarországon **a foglalkoztatás intézményi és szabályozási feltételei elég rugalmasan segítik elő;** nem túlzottak a munkaerő felvételével, a munkaszerződések fajtáival, a munkaidő szabályozásával, az elbocsátással kapcsolatos nehézségek. Az elbocsátás költsége például 34 heti munkabéren felül meg, Magyarország ezzel az európai középmezőnyben foglal helyet.

Ellentmondásos a helyzet az **ingatlanok átruházásának** procedúráját illetően. Bár nincs sok ügyintézés, **magas annak idő- és költségigénye:** az átlagosan 4 ügyintézés időtartama összesen 90 nap körül van (Norvégiában, Svédországban 1–2 nap, az USA-ban 3, Ausztriában 30, Németországban 40). Az ingatlanok átruházási költségei is magasak, az ingatlan értékének átlagosan 7%-át teszik ki, szemben pl. a lengyel és a szlovén 2, vagy a cseh 3%-kal. (Emiatt a gyakorlatban cégek adás-vétele történik.)

A vállalkozásoknak nagyon sokba kerül a **hitelfelvételhez szükséges fedezet** megszerzése: ez az európai országok zömében nem éri el a GNI 5%-át, Magyarországon viszont 14% körül van, ennél csak Svédországban (15%), Szlovákiában (20%) és Görögországban (30%) magasabb.

A **jelzálog-hitelezés jogi, szabályozási feltételeit értékelő index** a maximális 10-zel szemben 5, ez a magyar érték Európában **egyike a legalacsonyabbaknak.** Az **adósnylvántartás** használhatósága tekintetében is igen rosszul állunk.

A gazdaság versenyképességében alapvető szerepet játszik az, hogy a **szerződéses kapcsolatok** mennyire jelentenek erős köteleket. Az EU-ban a szerződés betartásának kikényszerítéséhez a legkevesebb ügyintézással Görögországban és az Egyesült Királyságban kell bajlódni, **a magyarországi ügyintézés az európai középmezőnybe simul.** A közigazgatásban az **egyablakos ügyintézés és az on-line szolgáltatások** köre bővült, de még mindig nem elég széles. Az összességében „átlagos” **korruptió**s színvonal a fejlett országokéhoz viszonyítva kifejezetten magas.

Bár számos kedvező változás történt mind jogi, mind intézményi téren, egyes területeken szigorúbb lett a közpénzek ellenőrzése, jobban be kell tartani a támogatások szabályait, látványos előrelépés csak a jog keretei között kifejlődő gyakorlati, politikai, üzleti morál javulásától várható. Különösen súlyos a helyzet a **fizetési késedelmek és nem fizetés, a fekete piac** versenye, valamint az **alvállalkozók, beszállítók pontatlan vagy nem teljesítése terén.** Egyes esetekben az üzleti partnereknek a **szellemi tulajdonhoz** fűződő jogok megsértésén keresztül okoznak kárt. Mindebben szerepet játszanak a gazdálkodás rendjére vonatkozó, számos esetben módosított törvények pontatlanságai mellett a vállalkozások jogismereteinek hiányosságai is. Súlyos gond, hogy részben a **jogrendszer belső ellentmondásai** miatt még **sokszor durva és egyértelmű jogsértések is megtorlatlanul maradnak.**

Alig javul a fizikai infrastruktúra relatív helyzete. A közúti árufuvarozás versenyképes ugyan, a légitforgalom is fejlődik, azonban az állami kézben maradt városi és helyközi buszközlekedés minősége és a vasút minden mutatója rossz és romlik.

A vállalatok erőforrásainak komoly részét kötik le az **adminisztratív, eljárásjogi teendők**, a bürokratikus engedélyezés és pályázatás, az APEH által előírt adatszolgáltatások, a korlátozott jogérvényesítési lehetőségek és a kiszámíthatatlan állam miatti bizonytalanság elhárítása. Ugyanakkor ezek a teendők az államnak is kiadást, kapacitáslekötést jelentenek. **A terhek számos egyszerűsítés ellenére azonban nem csökkennek, ellenkezőleg: az uniós csatlakozással** a különböző műszaki, biztonsági követelmények terén, vagy az állami, fejlesztési támogatási rendszer bonyolultabbá válásával kifejezetten **nőttek.** Az elektronikus úton történő adatszolgáltatások fokozatos bevezetése és teljes körűvé tétele egyes szektorokban várhatóan csökkenti ezeket a terheket, a hozzá nem értő, nem kellően felszerelt, főleg vidéki kisvállalkozók helyzetét azonban tovább nehezíti.

3.2. Kihívás

A világgazdaságban egyre élesebb a verseny, s ez az üzleti környezetre is érvényes. Korábban több felmérés mutatott rá arra, hogy **a vállalatvezetők az üzleti környezet szempontjából nem a pénzügyi jellegű terheket tekintik a növekedést leginkább gátló tényezőnek, hanem a verseny korlátozását, a tisztességtelen versenyt, a korrupciót, valamint a vállalkozásokat segítő infrastruktúra hiányosságait.**

3.3. Lehetséges válaszok

Úgy látjuk, hogy a tennivalóknak több, alapjaiban különböző típusa van:

- (1) Az államigazgatás átszervezésénél nemcsak a létszám csökkentésére, hanem a **felesleges feladatok feltárására és felszámolására** is koncentrálni célszerű (dereguláció).
- (2) Fel kell tární és meg lehet szüntetni azon közteherfajtákat, ahol a behajtás és az adózó költségterhe együtt több, mint az elért költségvetési bevétel (társadalmi költség szempontjából **értelmetlen kiséadók**).
- (3) A kormányzati, illetve önkormányzati szabályozás terén lehetőség szerint a **versenyt fokozó** megoldásokat célszerű előtérbe helyezni.
- (4) Az ellenőrzési kapacitás ismeretében mindig mérlegelni érdemes a **büntetés mellett/helyett** alkalmazható **más eszközöket** (nyilvánosság, pozitív és negatív listák, kamarai platformok stb.).
- (5) Erősíteni indokolt a **tulajdonhoz**, illetve a **szerződésekhöz fűződő jogok érvényesítési** lehetőségeit.
- (6) Célszerű **mérni a vállalkozások adminisztratív terheit** és ezt **fontos szempontként** használni a **szabályozás kialakításánál**.

A fenti (4) és (5) pontokkal kapcsolatos részletes javaslatok kidolgozására célszerű gyakorló szakemberekből (ügyvédek, felszámolók, vállalatvezetők, bankárok, faktorálók, bírák stb) álló munkabizottság létrehozása.

Néhány egyéb konkrét lehetőség:

- Össze lehet hangolni a vállalkozásokat terhelő **adatszolgáltatási** kötelezettségeket. Az űrlapok egy részét fontos lenne egységesíteni, ezeket a jelentéseket egy helyre benyújtani. Meg kellene engedni egy-egy cégre vonatkozóan az államigazgatáson belüli alapadat-forgalmakat, ha másképp nem megy, a vállalkozások egyedi hozzájárulása alapján.
- Elsősorban a mikro- és kisvállalkozások közérzetét javítaná, ha az adó- és járulékbevallási **nyomtatványok nem változnának évről évre** – sokszor öncélúan. A szabályozási környezet változását (pl. az adókulcsok változását) természetesen követni kell a nyomtatványoknak, de az ezen túlmenő változtatások csak felesleges zavart okoznak, s növelik a hibalehetőségeket.
- **Csökkenteni szükséges az adófajtákat, a bevallást és befizetést célszerű lenne egyidejűleg teljesíteni.** Fontos lenne például, hogy az alkalmazottakat foglalkoztató kisvállalkozások ne havonta, hanem negyedévenként fizessék az adókat és járulékokat, **ezek átutalása történhessen egy összegben**, ne külön-külön jogcímek szerint. Az átutalás közleményében persze meg kellene jelölni ezeket. Mind a bank-költségek, mind az adminisztrációs költségek csökkenhetnének ezáltal.
- A vállalkozások hitelfelvétele igen nagy adminisztrációval jár: A dokumentumok beszerzésére természetesen továbbra is szükség van, de a beszerzést az **elektronikus ügyintézés** elterjesztésével kellene segíteni.
- **Rendszerbe kellene foglalni** a különböző vállalkozásfajtákra vonatkozó hatósági ügyintézéshez szükséges **dokumentumokat**, a szükséges nyomtatványokat **CD-n beszerezhetővé vagy honlapokról letölthetővé** kellene tenni. Meg kell oldani, hogy a dokumentumok, igazolások beszerzésében a vállalkozásokat segítő szervezetek (pl. bankok) is eljárhassanak, ha arra a vállalkozás megbízást ad.
- A nagyon kevésbé áttekinthető **támogatási lehetőségeket**, forrásokat össze kellene hangolni, áttekinthetővé kellene tenni. Ésszerűsítenie kellene az ezzel kapcsolatos döntési folyamatokat, eljárásokat. Ezzel kapcsolatban a meglévő intézményekre támaszkodva **országos információs hálózatot** kellene létrehozni.
- Meg kellene vizsgálni, hogy az adókon és járulékokon kívül milyen **terhek, díjak** terhelik a vállalkozásokat, áttekinteni ezek indokoltságát, törekedni csökkentésükre.
- Könnyebbé kellene tenni, hogy vállalkozás alakulhasson egy-egy **projekt** lebonyolítására is. Ennek azonban feltétele a **vállalkozásalapítással és -megszüntetéssel** járó ügyintézés időszükségletének és költségeinek a csökkentése. **A tőkeminimum is mérsékelhetőnek** tűnik.
- Igen jelentős adminisztrációval jár a vállalkozások gépkocsi- és telefonhasználata. Itt is szükséges lenne az adminisztratív terhek csökkentése (leginkább **átalányjellegű** megoldásokkal).
- Szélesíteni lehetne az **elektronikus ügyintézés**et. Nagy könnyebbség lenne például, ha a vállalkozások elektronikus úton teljesíthetnék a magánnyugdíjpénztárakkal kapcsolatos adatszolgáltatást.
- Végre széles körben ki kellene alakítani – az alapítástól a megszűnésig(!) – az **egyablakos ügyintézés**sel kapcsolatos infrastruktúrát. Ha pl. változás történik a vállalkozás életében, ezt elég legyen egy helyen bejelenteni.
- Egyszerűsíteni célszerű a **közbeszerzési eljárásokat**. Pl. csökkenjen az eredeti vagy hiteles másolatok benyújtásának a kötelezettsége, a felesleges igazolásokat ki kell iktatni. Vissza kell szorítani a kiírók és a bírálók „speciális” jogait a formai követelmények számonkérésében és a „szubjektívnek” vezetett kritériumok súlyának növelésében. Szigorítani lehetne viszont a szerződéskötés utáni minőség-ellenőrzést és benchmarkingot.
- Ésszerűbbé lehetne tenni az **adó- és tb-ellenőrzéseket**, csökkenteni azok időtartamát; ezek sokszor igen **nagy kapacitást kötnek le a vállalkozásoknál**.

A szerző köszönettel tartozik sokaknak, de különösen Akar Lászlónak, Borsi Balázsnak és Viszt Erzsébetnek értékes hozzájárulásukért.